

Մեր արդի գրական նութեան մէջ գրագէտ — բանաստեղծ սակաւաթիւ կրնե՞րու շարքին մէջ՝ ողբացեալ Սիպիլէ վերջ ուրիշ տաղանդաւոր և հոգեշունչ շնորհալի քերթողուհի մ'ալ կորսնցողինք, շատերուն համար թերեւս անծանօթ՝ Մայր Ելպիս Կապրաշեան:

Անշուշտ գրական մեծ ու պատկառելի հունձք մը չէ որ ան կը թողու մեզի. որակը սակայն այն փոքրաքանակ ժառանգութեան զոր ձեռքերն իս ունինք, տպուած և անտիպ, բաւական բարձր է երէկի և այսօրուան շատ մը միջակութիւններէն. որով և արժանի մինչեւ իսկ մեծ քնարերգակ Սիպիլի քնարին քով գետեղելու Մայր Ելպիս Կապրաշեանինն ալ:

Բազմազգաց ու գործունեայ կեանքը և յետոյ անշուշտ տեսակ մը նկատում և խոնարհամտութիւն իր վիճակին բերուածով՝ թոյլ չեն տուած որ Քոյր Ելպիս յատկապէս և երկար նուիրուէր գրական լուրջ գործեր արտադրելու՝ իր ունեցած գեղեցիկ տաղանդով, արուեստով ու լեզուով, ինչպէս կը տեսնուի գրական նշմարներուն մէջ զորս ստորեւ պիտի հրամայենք «Բազմավէպ»ի յարգելի ընթերցողներուն:

Կեանքը. — Մարիամ — այս է իր անունը մկրտութեան սուգանէն — զաւակն է Յովհաննէս Կապրաշեանի, ծնած ի Տրապիզոն 1871 Մայիս 16ին: Առաքինի ծնողներու սերունդ, մատաղ հասակէն ներշնչուեցաւ ուսումնական և կրօնաւորական նուիրական կեանքին՝ իր մօրեղբոր՝ Հ. Համազասպ Չամանեան Վիեննական Միւթարեան Հօր կողմէն, որով տասնհինգամեայ՝ 1885ին մտաւ Անարատ Յղութեան

Հայ Կուսանաց վանքը՝ Կ. Պոլսի մէջ. 1887ին, վանական սրբմն առնելէ վերջ, կը ղրկուի Հռոմ «Sacr   C  ur»ի մայրապետներու քով ի «Վիլլա Լանթէ» ի տալիքէն լեզուն սորվելու նպատակով: Քիչ ժամանակի մէջ բաղձացուած արդիւնքը՝ ձեռք բերած՝ կը վերադառնայ Մայրավանքը 1889ին և յաջորդ տարին՝ 1890ին կը կատարէ իր Ուխտադրութիւնը: Տոհմային և ընդհանուր գիտութեանց մէջ զարգանալէն յետոյ կը նուիրուի ուսուցչական ասպարէզին՝ դասախօսելով Անարատ Յղութեան Կուսանաց վարժարաններուն մէջ մինչեւ 1907, տարի մ'ալ իբրեւ մեծաւորուհի մնալով Քաղկեդոնի մէջ: 1907ին կ'ընտրուի Ա. Խորհրդական՝ իր վարչական ձիրքերուն համար, միեւնոյն միջոց վարելով տեսչութիւնը Բերայի վարժարանին մինչեւ 1913: Նոյն տարւոյ Օգոստոս 10ին կը ղրկուի Հալէպ իբրեւ մեծաւորուհի՝ ուր կը մնայ 9 տարի:

«Այս ժամանակամիջոցին մանաւանդ, ինչպէս կը վկայէ իր կենսագիրը, Մայր Ելպիս երեւան կը հանէ իր ազնիւ ու ազգասէր սրտին գանձերը: Տարագրութեան այն տխուր շրջանին, երբ հուրէն ու սուրբէն փախած ստուար հայութիւն մը կը խուժէ Հալէպ՝ մերկ, սովալլուկ և թափառական, Մայր Ելպիս գերմարդկային դործունէութիւն մը ցոյց կու տայ և Նախախնամութեան ձեռքին մէջ թանկագին գործիք մը կը դառնայ. կը մխիթարէ, կը քաջալերէ, և նոյն իսկ բազմաթիւ անմեղ կեանքեր գազաններու ճիրաններէն և մահուան վտանգէն կ'ազատէ և այսպէս իրահուանալով կ'արժանանայ «Մայր Հայատաւ» յորջորջումին: Մինչ այնքան եռանդով կը նուիրուի ազգին տառապեալ զաւակներուն, Մայր Ելպիս զանց չ'ըներ Հալէպի վարժարանին զարգացումը. այնպէս որ Քաղկեդոնի Դեսպանը, գնահատելով զազգ, լեզուի և գրականութեան տարած-

ման համար տաժած ջանքերը, կ'ընդունի իրեն «Officier d'Academie»ի շքանշանը:

1922ի Սեպտեմբերի վերջերը նա փոխմեծաւորուհւոյ պաշտօնով կը կանչուի Հռոմ, ուր փոխադրուած էր իր Միաբանութեան Մայր-Վարչութիւնը, և հոն կը մնայ 11 տարի, միեւնոյն ժամանակ իր աշխատութեան բաժինը բերելով հայ որբուհեաց նախ Հռոմ և յետոյ Թորինոյ գետեղման գործին մէջ:

1933 Յուլիս 27ին Ընդհ. Մեծաւորուհի կ'ընտրուի և նոր թափով կը նուիրուի Միաբանութեան զարգացման, մինչեւ որ 1937 Յունուար 14ին կը կնքէ իր բեղմնաւոր կեանքը, խոր սուգի մէջ թողլով իր միաբանակիցները: —

Անկեղծօրէն պիտի աւելցընենք՝ նաեւ՝ թէ մեր միաբանակիցներն ալ ու ամէն հայ սիրտ՝ որ գիտէ և կը սիրէ գնահատել Հայ գրի տաղանդաւոր մշակ մը, երկնքի և ազգին նուիրուած կոյս հոգի մը:

Նկարագրով հաստատամիտ, զօրեղ և առնական՝ Մայր Ելպիսի քերթուածներուն մէջ ալ քննուէր զգացումներէ զատ վեհութիւն և թափը կը յայտնուի իր վրայ տիրապետող երկու մեծ գաղափարներու. Հաւատքի՝ զոր իրեն կը ներշնչէ մեր սուրբ կրօնքը և որով ինք ոգեւորուած է և գերբնականօրէն մղուած իր խոհերուն և գործերուն մէջ. և խանդավառ ազգասիրտը՝ մարտիկի մը հոգեկան տրամադրութեամբ:

Գործը. — Կը բաղկանայ ընդհանրապէս քերթուածներէ զորս ցանցառապէս գրած է 1892-1923ի շրջանին. «Մենաստանին կոյսը»՝ պատասխան Սիպիլի նոյնանուն քերթուածին. «Ս. Գաստառական», «Սիւմոնիկ և իւր պապը», «Հաւատաւոր կոյսն առ խաչելութիւն», «Առ Մայիս», «Խոնջ թռչնակը», «Սոխակին երգը», «Իմ իղձն թռչնակը», «Պերագոյն սփոփանքս», «Հայ աղջիկը», «Յոյս», «Գութ», «Խօսք առ պատկեր», «Կէս զիշեր», «Հայ զինուորին», «Մեր վրէժը», «Վերաւոր առ իւր», և դեռ ուրիշներ՝ զանազան առիթներով հրատարակած հայ թերթերու մէջ:

Արձակներէն աչքի տակ ունինք «Վանքին ծաղիկները» (տես Բզմվպ. Յուն. 1932), «Ամարանոց Ալլահվերտեանց յենի Քէոյ» ինչպէս նաեւ այլեւայլ առիթներով գրուած շնորհաւորականներ և մաղթանքներ: Թարգմանած է քանի մը թատերական գործեր, որոնցմէ կը յիշենք մանաւանդ «Փարիզա», «Մարիամ Սթուարթ» և ուրիշ թարգմանութիւններ: Հուսկ յիշենք իր Ֆրանսերէն լեզուով գրած մէկ երկու աշխատութիւնները, ինչպէս Le Lac d'Albano, Hommage au G  n  ral Gouraud եւն:

Արձակի բաժնին մէջ կարելոր տեղ մը կը գրաւէ իր ճոխ և ընտիր նամականին. Բաւաստեղծութիւնը. — Քոյր Ելպիսի քնարին ներշնչում տուած են ընդհանրապէս կրօնական, Ազգային և Բնութեան կան նիւթեր:

Իր զրչին տակ կրօնքն զգացուած է ու ապրուած հաւատքով մը վառ ու անսասան՝ որ կարծես շօշափելիօրէն իրեն կը ցուցնէ զԱստուած՝ միակ և գերագոյն բարի և սիրելի, որուն մէջ կը գտնէ իր երջանկութիւնն և փառքը, և հետեւաբար իր հոգեւոյն ամբողջ ուժգնութեամբ կը ձգտի Անոր, Անոր համար կ'ապրի և Անոր սիրոյն ու փառքին համար կ'ուզէ գոհաբերուիլ նահատակի մը խոյանքով. կը բաւէ վերլուծել ծանօթ «Մենաստանին կոյսը», ուր Կապրաշեանի հաւատքին խորութիւնն և զգացումներու յորդութիւնը և պատկերներու ուժն և շնորհը միանգամայն՝ կարծես ստուեր կը ձգեն Սիպիլեան տողերուն վրայ:

Ալեքսան Վրդ. Սիրունեան, յետ ըսելու թէ «Գրագէտ հեղինակուհին — որ մենաստանի կոյս մըն է ինքն ալ — կարծես իբր պատասխան Սիպիլի քիչ մը սկեպտիկ ու անգոհ գրչին, կը նկարագրէ մենաստանի ճշմարիտ իրական և անխառն երանութիւնը», կը խորհրդածէ Մայր Ելպիսի քերթուածին վրայ և զմայլանքով կը նշանակէ «Զոհ՝ զիւ» աննման բացատրութիւնը, հարկ տեսնելով վերլուծել անոր խոր իմաստը. «Ինչ վսեմ է տեսնել՝ որ հակառակ աշխարհի նիւթապաշտ ու գոե-

հիկ ընթացքին, այն փափուկ, տկար էակները՝ կոյսերը, ոտնակոխ ընելով ամեն հաճոյք, ամեն վայելք, զիւցազնութիւնը կ'ունենան նաեւ անձնուրացօրէն ինքզինքնին կենդանի ողջակէզներ նուիրելու իրենց նմանեաց փրկութեան համար¹։

Իսկապէս, Մայր Ելպիս, այդ քերթուածով կը յաղթանակէ իրրեւ քերթող և իրրեւ իր սուրբ դատին փաստաբան. քերթուած մը՝ որ միակը պիտի բաւէր գրական գեղեցիկ անուն մը ժառանգելու։

Շնորհալի է պատկերը «Սիմոնիկ և իւր պապ»ին։

«Ձերդ շիթ մը ցօղ խամրելու մօտ ծաղկին գիրկ» և «Առ Մայիս»ի

«Ոսկի մականիդ հպումէն մեղմիկ ընդոստ կ'արթննան, սարսին ծիւ, ծաղիկ»։

Դարձեալ ինչ շնորհ և ջերմութիւն իղձերու առ Տիրամայրը։

«Կ'ուզեմ խել ամէն սրտերն զգայուն, Մարգաց դալարն, յասմիկն ու վարդն օրն իբուն։ Զօնել քեզ, Մայր Անարատ, Կոյս գեղանի, Ամէն բարեաց ո՛վ գանձարան կենդանի։

Եւ անդադար արշալոյսէ արշալոյս Նոր մեղեդի յերկրել Մօրդ Աստուծոյ»։

և «Մենաստանի կոյս»ին մէջ ճոխութեան հետ՝ գաղափարի հանդիսաւոր վսեմութիւն։

«Եւ դու, ո՛ Տէր, չե՞ս սիրոյ նիւթ անսահման կեդրոն բարեաց, Գեղեցկութիւն անըման։

Յանհունըս թող սրտիս բոցեր ընդլայնին Զի բաժին ինձ ընտրած եմ սէր Անհունին»

Քոյր Ելպիս, առնական տիպար, Շ. Կուրդինեանի չափ մարտագոռ երգեր ունի՝ երգեր հայրենաշունչ, երգեր «Հայ զինուորին» ուր կ'ուզէ որ հայրենիքի հուրը վսեմ՝ հրդեհէ հայ սրտերը. կ'ուզէ տեսնել սահմաններէն մէկէն միւս՝ որ բոլորեն

«Իրար փարած բոլոր որդիքը Հայկայ կեանքով լոյսով շրջան մը նոր ոսկեհիւս»։

Ուրիշ երգի մը մէջ աւելի զօրեղ.

«Երբ արիւնոտ սրտէդ ամպրոպ մը փրթի

1. «Հատընտիրը արդի տոհմային գրականութենէ» տպ. Տ. Պուլիս, 1909, էջ 109։

Վրէժի հրացայտ ճիգ մ'անողոք դղրդի, Հուժկու բուռնցքիդ պողպատը վեհ, անընկուն ևն... փառքերն ու թագ, կեանքն ու կոթող համօրէն կը թօթափէ շանթով իրեն անէծքին»...

Քոյր Ելպիս արդարօրէն «Մայր Հայաստան» յորջորջուած, մայրենի խրատ մ'ունի հայ զինուորին, որ քաջութեան հետ սիրէ հպատակութիւնը։

«Դու հայ կորիւն, եղիր յաւէտ վեհ, ըզգօն, Սիրէ՛, յարգէ՛ քեզի տրուած կարգ կանոն. Գիտցիր ուղղել հուրը խանդիդ սրբավար երբ կեանքդ անգին, ձիւքերդ ու սէր բոցավառ փու անըման Հայրենիքիդ կ'ընես ձօն»։

«Վիրաւոր առիւծ»ին մէջ ան սփոփանք մ'ունի, բաւասան մը վէրքին, և յոյս մը վերակենդանութեան, կրօնքի սրբաբոյր օծումով իրան, գրած Խտալիոյ մէջ (1923)։

«Երկինք ըսաւ. Դեռ ժամը չէ փրկութեան...

Այս հիւրասէր աստղերուն տակ ուր հոսի Վէրքիդ վերայ գութն ու համբոյր Քրիստոսի, Պահ մը մոռցիր ցաւերդ, Առիւծ վիրաւոր, Ժպտէ՛ զուարթ կորիւններուդ կենսաբոյր Ու բողբոջէ հիւթը ցեղիդ կարմրաթոյր Ուր կ'ապրին դեռ փառքերն անոր դարաւոր»։

Լեզուն և արտաստը Մայր Ելպիսի քով հետզհետէ նրբացած ու ներդաշնակուած են քերթուածներուն մէջ. իսկ իր արձակը գեղեցիկ նկարագրականներուն՝ բայց մանաւանդ նամակագրութեանց մէջ այնպիսի կատարելութեան կը հասնի իր յստակ և ընտիր բառամթերքով, որ կը գերազանցէ մեր լաւագոյն արձակագիրներն իսկ։

Ահա անոնցմէ նմոյշ մը հայ լեզուի հանդէպ ունեցած իր պաշտամունքին։

«Դժբախտաբար մեր սիրելի ու գեղեցիկ լեզուն հետզհետէ անտես ըլլալու վրայ է հակառակ մեր ճիգերուն. շատ քիչ կարելորութիւն կը տրուի անոր դպրոցական գրասեղաններու վրայ... Անցեալ տարի (1930) երբ շրջան մը կատարեցի ի Սուրիա, սրտի ցաւով տեսայ որ հայ աղջիկներն են լատին մայրապետաց դասարանները լեցնողները... Պիտի խնդրէի որ Զեր յատուկ ոճով կոչ մ'ընէիք բոլոր Հայութեան որ իրենց զաւակները օտար յարկերէ զգուշացնեն»։...

Նմոյշ մը իր գնահատանքին Միթաբեան Ուխտիս ոգւոյն և մշակութային վաստակներուն։

«Միաբանակից Քոյրերուս հետ միասին ջերմ շնորհաւորութիւններ կը մատուցանեմ պանծալի Բագմավէպին իննսնամեայ տարեդարձին առթիւ։ Իր այս գրեթէ դար մը բագմաբեղուն կեանքը որչափ որ պատիւ կը բերէ Մեծին Մեծի թաւայ անխոնջ զաւակներուդ, գրոց, գիտութեանց յաղթական մշակներուդ, նոյնչափ ալ կը հրճուեցնէ Հայութեան սիրտը, ի մասնաւոր իմինս։ Թող այդ լուսասփիւռ ջահը ընդ երկար, ըսեմ մշտնջենապէս, կատարէ իր վսեմ դերը, հետապնդէ իր սրբազան նպատակը հրահրելու հայուն հաւատքը, ազնուացնելու ոգին ու սիրտը, փարատէ ատելութեան մահաբոյր ստուերները և ամրապնդէ սիրոյ զօրերը»...

«... Բագմավէպի ամէն մէկ էջը լոյս մը կը ցոլացնէ մտքերնուս, յոյս մը՝ մեր անստոյգ ապագային մոայլոտ ստուերներուն, ժպիտ մը՝ մեր հորիզոնին»...

«Ապրիք, անմահ Մեծի թաւայ զաւակներ, որոնց գրիչն ու միտքը կը գործեն դարերէ ի վեր յաւերժացնելու հօր մը շնախարհիկ ոգին, խնկելի կտակը։ Գօտեպնդուեցէք նորանոր փառքեր յօրինելու»։

Հուսկ Ս. Ղազար տեսնելու իր կարօտը։

Գ Ե Ր Ա Գ Ո Յ Ն Ս Փ Ո Փ Ա Ն Ք Ս

Հորեզոնիս վրայ երբ կ'առջին ամպեր հօծ, Խորտակելով հոգւոյս տենչին ծրարգիւր, Եւ քրքն անոր մերթ դաշն, մերթ հողմակոծ Անհետանայ անուրջներով յուսալիւր, — Խօսէ՛ ինձի, Աստուած, լոյս յար փողփողուն. Եւ ցընորքի տեղ խաբուսիկ ըստուերոտ, Միտքս լեցուի սուրբ խոհերով միշտ բեղուն, Բեռնաւորին պըտղով ձեռքերս վեհերոտ։

Երբ վարանքի ցուրտ քամիներ զիս փաթթեն, Բարւոյն մէջ մեծ անխելան, մեղկ, ուժաթափ, Զեկարենամ ես խուսափիլ թակարղէն Որ կը լարուի հողիներու անըսթափ, — Փայլէ՛ մըտքիս, ճըմարտութեան շատաւիդ, Յրու՛՛ հովիւրն այն ժանտաբոյր, մահաշունչ, Բայց ճամբուս վրայ ահօս մը լոյս, ինձ շաւիղ, Որմէ քալեմ հաստատ, ուղիդ, անընդունջ։

Ատելութիւնն երբ դիմակով դըմենայ, վատ Զնքեր յանձնէ ձեռքերու իսկ մըտերիմ, Հոգւոյս հանդէպ՝ դեռ չարութեան անհաւատ, Եւ ապշահար՝ հարուածներէ զարհուրիմ, — Խօսէ՛ զարձեւալ, ո՛վ ըսփոփանք անսահման, Եւ հոգիս նոր թափով մը թո՛ղ ուղղակի Քաջ և արթուն պահանջարկ մը նըման Կանգուն յաւէտ միշտ իր պարտքին մըտրակի։

«... Խտալիոյ կապուտակ ջուրերուն մէջ բազմող գեղածիծաղ կղզին ողջունելու տենչը միշտ վառ է հոգւոյս մէջ... փաղաքուշ երազս միշտ երազ պիտի մնայ կարծեմ, եթէ Նախախնամութիւնը անակնկալ պարագաներ չյարուցանէ, որով կարելի ըլլայ սրտիս և մտքիս այնչափ մօտ Սրբավայրն այցելել»։...

Քոյր Ելպիս իր գրութիւններն ստորադրած է ընդհանրապէս Ք. Ե. Կ. և երբեմն ալ «Մայր Արագած» կամ ուրիշ ծածկանուններով։

Իր տաղանդը գնահատած են շատեր. Կ. Պուլոյ խմբագիր մը Զինադադարին կը գրէր «Հայ զինուորին» հրատարակութեան առթիւ. «Այս քերթուածը զըրջէն ելած է աղջկանց բարձրագոյն վարժարանի մը տաղանդաւոր տնօրէնուհիի մը, որ զանազան ծածկանուններով ընրուշ ու գողտրիկ բանաստեղծութիւններով պատեւրագմէն առաջ շատ մը հանդէսներու մէջ երեւցած և գնահատուած է»։

Ստորեւ, մեր խոստումին համեմատ, կու տանք մէկ քանին Մայր Ելպիսի տպուած և անտիպ քերթուածներէն իրրեւ ճաշակ «Բագմավէպ»ի ընթերցողներուն։

Հ. ԵՂԱՍ ՓԵՉԻԿԵԱՆ

Երբ բեր ցաւեր վըրաս խուժին սըրավար, Երակներէս քամին կեանքի հիւթ և հոյզ, Եւ գիշերներ անընդ, ցերեկն ալ խաւար. Հալեմ անոնց ամպրոպներէն հողմայոյզ, — Խօսէ՛ նորէն, հոգիս կամքիդ ողջակէզ, Հըրու, լըռիկ, Աջիդ ներքեւ խոնարհի Զերդ խուճկի բոյր իր բուրավառէն սլանայ քեզ, Անվիշտ թողլով պատրանքն ու թով աշխարհի։

Երբ տեսնեմ շուրջս արեւներն իմ մարած, Յոլքը որոնց հեռուն կամ մօտ միշտ տըխուր Մութ շողերով սըրտիս խորերը փարած, Նըսեմացնեն իմ կեանքիս ալ գոյնը հուր, — Յոյց տուր ինձի շերիմներէն անթափանց Վերելին ծայրն ուր կը մըղուիմ ես հեւքոտ, Եւ չընասած լուսոյ ծովուն այն ափանց, Եթէ մը լոյսէդ կաթէ՛ սըրտիս վրայ վէրքոտ։

Եւ այն ատեն ես ալ դառնամ լոյս համակ Սլաքի մը պէս արձակուած իր աղեղէն թոհ և բոհը խորտակելով շարունակ Կը մըլըրճիմ Անհունիդ մէջ լուսեղէն։

1911